

Millî Mücadele Öncesi Dönemi

Trablusgarp Savaşı (29 Eylül 1911 - 18 Ekim 1912)

Siyasal birliğini geç tamamlamasından dolayı, XIX. yüzyılın sonlarına doğru sömürgecilik mücadelesine giren İtalya, bu konuda birçok Avrupa devletlerine göre geri kalmıştı. Mısır'ın İngiltere, Cezayir ve Tunus'un Fransa tarafından ele geçirilmesinden sonra İtalya, Kuzey Afrika'daki son Osmanlı toprağı olan Trablusgarp'a göz dikmişti.

İtalyan Hükümeti, Afrika, özellikle Trablusgarp ve Habeşistan'ı ele geçirmek ve bu ülkeleri birleştirmek suretiyle bir Kuzeydoğu Afrika İmparatorluğu kurmayı tasarlamıştır. Bunu gerçekleştirmek için Osmanlı İmparatorluğu'nun iç karışıklıklarını fırsat bilen İtalya, güneyde, karşı kıyı durumunda bulunan, kendisi için stratejik önem taşıyan Trablusgarp ve Bingazi'yi ele geçirmeyi ve buradan Afrika'nın içlerine doğru topraklarını genişletmeyi hedeflemiştir.

Trablusgarp'a göz diken İtalyanlar çoktan hazırlıklarını yapmış ve 23 Eylül 1911'de Osmanlı Devleti'ne bir nota vererek harekete geçmişlerdir. 26 Eylül 1911'de Trablusgarp açıklarında görünen İtalyan muharebe gemileri, Trablusgarp Limanı'nı ablukaya almıştır.

Trablusgarp-1912

22 Eylül 1911'de İstanbul'dan yola çıkan ve ikmal malzemesi taşıyan Derne Vapuru, 26 Eylül'de ablukayı yararak Trablusgarp Limanı'na varmıştır. Yükünü boşaltan ve İtalyanlarca teslimi istenen Derne Vapuru teslim edilmeyerek mürettebatı tarafından batırılmıştır.

İtalya, Osmanlı Hükümetine 28 Eylül 1911 günü 24 saat süre tanıyan bir nota vermiş ve 24 saatin bitiminde (29 Eylül 1911) başka bir notayla harp ilan etmiştir.

İtalyan donanmasının büyük bölümü 3 Ekim-7 Ekim 1911 tarihleri arasında Trablusgarp şehrinin çevresinde faaliyette bulunup şehri bombalarken, donanmanın diğer gemilerinin de Preveze Limanı, Derne, Tobruk, Şinkin, Mısrata, Sirte, Homs, Bingazi, Zaviye, Acilat, Zuvara, Fruva ve Seydi Ali'yi bombaladıkları ve kuvvetlerini karaya çıkardıkları haberleri gelmiştir.

Trablusgarp'a yapılan bu saldırı, Osmanlı'yı o kadar etkilemişti ki memleketin her tarafından Trablusgarp'a gönüllü gitmek için müracaatlar olmuştur. Bu gönüllüler içinde Kurmay Kıdemli Yüzbaşı Mustafa Kemal (Trablusgarp'ta iken 27 Kasım 1911'de Kurmay Binbaşı rütbesine terfi etmiştir.), Kurmay Albay Neşet, Kurmay Binbaşı Enver (12 Kasım 1911'de Kurmay Yarbay), Paris Askerî Ataşesi Kurmay Binbaşı Fethi (Ali Fethi Okyar), Yüzbaşı Nuri, Yüzbaşı Ahmet Fuat ve diğer subaylar bulunmaktaydı. Bu subaylar yerli halkı süratle teşkilatlandırarak, harp sanatını öğretip harbe sevk etmişlerdir, Trablusgarp savunmasını üç ana bölgeye ayırmışlardır:

Trablusgarp Komutanlığı (Kur.Alb. Neşet komutasında), Bingazi Komutanlığı (Kur.Bnb. Enver komutasında), Derne Komutanlığı (önce Ethem Paşa, sonra Kur.Bnb. Mustafa Kemal komutasında.)

Trablusgarp-1912

Trablusgarp Savaşı (Osmanlı-İtalyan Harbi) olarak adlandırdığımız bu savaş bir yıl sürmüş, bu süre içinde İtalyanlarla Ayn Zara, Bir-Tobras, Homs, Kırkkarış, Zanzur, Fruva, Seyit Sait, Seydi Ali, Zuvara, Bingazi, Tobruk ve Derne muharebeleri yapılmıştır. Harbin başladığı günden itibaren asker ve yerli halk tarafından İtalyanlara karşı gösterilen direniş her ne kadar başarılı olsa da İtalyanları Trablusgarp'tan tamamen çıkarmak için yeterli olamamıştır.

İtalyanlara karşı direniş gösterilen bölgelerden biri de Derne'dir. Buradaki kuvvetlerin başında bulunan Mustafa Kemal, Mısır sınırını geçerek Tobruk'a varmış, daha sonra Derne'deki kuvvetlerin başına geçmiştir. 1 Ocak 1912'de Derne Doğu Kolu Komutanlığı, ardından Derne Komutanlığı (6 Mart-5 Ağustos 1912) görevlerinde bulunmuş, Balkan Harbi'ne katılmak üzere 10 Kasım 1912'de Mısır'a geçmiş ve İstanbul'da Genel Karargâha katılmıştır.

Mustafa Kemal, "Zabit ve Kumandan ile Hasb-ı Hâl" adlı eserde harbe ilişkin '...Muharebede yağın mermi yağmuru, o yağmurdan ürkmeyenleri, ürkenlerden daha az ıslatır.' diyeceğim. Gerçekten böyle olmasaydı, Trablusgarp Harbi'ne katılan bütün arkadaşlarımızın mutlaka Trablusgarp'ta, Hums'ta, Bingazi'de, Derne'de, Tobruk'taki İtalyan istihkâmlarının karşısında, bugün kemiklerinin dahi kalmaması icap ederdi. Oysa o kahraman arkadaşlar, Balkan Muharebesi'nin son safhasında bile, muharebelere katılarak imkânlar çerçevesinde kalan seviyede, haysiyet ve namus sorumluluklarını yerine getirmişlerdir." sözlerini dile getirmiştir.

Balkan Savaşı'nın çıkması üzerine Trablusgarp'ta bir barış yapılmasına karar verilmiş ve 18 Ekim 1912 tarihinde Uşi (Ouchy) Antlaşması imzalanmıştır. Bu Antlaşma ile Osmanlı Devleti Kuzey Afrika'daki son topraklarını kaybetmiş (Trablusgarp vilayeti ile Bingazi müstakil sancağını), Rodos ve Oniki Ada resmen olmasa da fiilen Balkan Savaşı bitene kadar İtalya'ya bırakılmıştır.

Trablusgarp-1912

Trablusgarp-1912

Balkan Savaşları (8 Ekim 1912-31 Temmuz 1913)

Balkan Savaşları'nın kaynağını Ayastefanos Antlaşması'na kadar götürmek mümkündür. Bu anlaşma ile Bulgaristan sınırları içine Makedonya'nın da katılması ve Sırbistan'ın bağımsızlığını kazanarak topraklarını genişletmeye başlaması, Berlin Antlaşması'nın Bulgaristan'da yarattığı hayal kırıklığı ve nihayet Yunanistan'ın bağımsızlığını kazandığı ilk günden beri topraklarını devamlı olarak kuzeye doğru genişletmek istemesi, Osmanlı Devleti'ni Avrupa'dan tasfiye eden son büyük savaşın yani Balkan Savaşları'nın esas kaynağını teşkil eden gelişmelerdir. Bunlara, Rusya'nın Balkan Slavları üzerindeki kışkırtmalarını, Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki genişleme faaliyetleri ve Bosna Hersek'i ilhakını da ekleyebiliriz. Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhakı Rusya'yı, Balkan Slavlarını birleştirmek suretiyle Avusturya'nın yayılmasına karşı koymaya sevk ettiği gibi, Balkanların Slav devletlerini de aralarındaki anlaşmazlıkları gidererek birleşmeye, Avusturya'nın yayılmasını önlemeye ve Balkanlarda geri kalan Osmanlı topraklarını paylaşmaya götürmüştür.

Balkan devletleri arasındaki ilk ittifak 13 Mart 1912'de yapılan "Sırp-Bulgar İttifakı" olmuştur. Bu ittifaka göre taraflar birbirlerinin bağımsızlık ve toprak bütünlüklerini koruyacaklar, birine bir saldırı olursa diğer taraf müttefikine yardım edecektir. Osmanlı Devleti iç karışıklıklara maruz kalır ve bunun sonucunda Balkan statükosu bozulursa, ortak hareket edilerek Rusya'nın yardımı ile savaşa başlanacaktır. Savaş sonunda ele geçirilen topraklar paylaşılacaktır.

Osmanlı Askerleri –1913

Sırp- Bulgar ittifakını 29 Mayıs 1912'de yapılan "Bulgar-Yunan İttifakı " takip etmiştir. Buna göre iki devletten biri Osmanlı saldırısına uğrarsa diğeri ona yardım edecektir. Yunanistan'ın Girit Meselesi yüzünden Osmanlı Devletine savaş açması halinde Bulgaristan herhangi bir yardımda bulunmayıp tarafsız kalacaktır.

Son ittifak ise 6 Ekim 1912'de Karadağ ve Sırbistan arasında yapılmıştır. İttifakın imzalanmasından iki gün sonra da Karadağ Osmanlı Devleti'ne savaş ilan edecektir.

Balkan Devletleri'nin ittifaklarının ardından Bulgaristan'da Osmanlı Devleti aleyhine gösteriler başlamış, Bulgar ve Sırp'ların kışkırtmaları ile Makedonya'da komitacılık faaliyetleri artmıştır. Makedonya'daki Yunan tedhişçileri kışkırtmalarına hız vermiş, 1912 Ağustos'undan itibaren Yunanistan Osmanlı sınırına asker yığmaya başlamıştır. Diğer yandan Karadağ da Osmanlı sınırlarında olaylar çıkarmaya başlamıştır. Bütün bunlara ilaveten 1912 Mayıs'ında Karadağ, Sırbistan ve İtalya'nın kışkırtmalarıyla Arnavutluk'ta bir ayaklanma çıkmıştır.

Balkanlar'daki bu karışıklıklar bütün Avrupa devletlerinin dikkatini bölge üzerine çekmiştir. Rusya; Balkan Devletleri'nin harekete geçmesi karşısında Avusturya'nın da işe karışmasından ve dolayısıyla, kendisinin de Avusturya ile bir savaşa girmesinden endişe etmiştir.

Fransa, Balkan meselesinden dolayı Rusya'nın savaşa girmesi halinde bir yardım taahhüt etmemekle beraber Avusturya dolayısıyla da Almanya'nın Rusya'ya karşı savaşa girmesi halinde kendisinin de Rusya'nın yanında yer alacağını bildirmiştir.

İngiltere'ye gelince o da savaş arzu etmiyor ve Balkanlar'da statükonun korunmasını istemiştir.

İtalya, Avusturya ve Almanya gibi devletler de bir savaş istememiş, Rusya'nın işe karışmasından da hoşnutsuzluk duymuşlardır.

Avrupa devletlerinin davranışları yüzünden Balkan buhranını önleyecek tedbirler alınamamıştır. Bundan cesaret alan Balkan Devletleri'nden ilk olarak Karadağ 8 Ekim, Bulgaristan ile Sırbistan 17 Ekim, Yunanistan 19 Ekim 1912'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmişlerdir.

Osmanlı Topçuları Çatalca Yönünde İlerlerken-1913

Osmanlı Devleti savaşa oldukça zor şartlar içinde girmiştir. Ordunun geri hizmet teşkilatı kötü durumdaydı. Savaşın ilk gününden itibaren her alanda ikmal güçlükleri kendini göstermiş, bu da orduyu zafiyete uğratmıştır.

Osmanlı Devleti'nin seferberlik ilanı ile İstanbul'daki 1'inci Ordu "Doğu Ordusu" adını alarak Trakya'da Bulgar ordusuna karşı savaşacak şekilde tertiplenmiştir. Selanik'te bulunan 2'nci Ordu ise "Batı Ordusu" adını alarak Sırp, Yunan ve Karadağ ordularına karşı tertiplenmiştir.

Doğu Ordusu, Bulgarlar karşısında kısa sürede yenilmiştir. Ekim 1912 sonlarında Lüleburgaz'a çekilen ordu burada, Bulgarlarla yaptığı ikinci muharebeyi de kaybedince Çatalca hattına kadar çekilmiştir.

Batı Ordusu, Ekim sonlarında Kumanova'da Sırlara yenilmiş ve Manastır'a çekilmiştir. Sırlar 26 Ekim'de Üsküp'ü ele geçirmiştir.

Yunanlar, Kasım ayı başında Selanik'i ele geçirmişlerdir. Donanmaları ile Bozcaada, Limni, Samotraki ve Taşoz adalarını işgal etmişler; öte yandan Karadağlılar da İşkodra'yı kuşatmışlardır.

Savaşın başlamasından kısa bir süre sonra Balkan Devletleri bütün Rumeli'yi ellerine geçirmiştir. Osmanlı Devleti savaşın durdurulması için gerekli girişimlerde bulunmuş 28 Kasım 1912 tarihinde Osmanlı Devleti ile Balkan Devletleri arasında Çatalca'da görüşmelere başlanmıştır. 3 Aralık 1912 tarihinde de ateşkes yapılmıştır. Fakat Yanya ve İşkodra savunmaları sürdüğünden Yunanistan bu ateşkese taraf olmamıştır. Dolayısıyla sadece Bulgarlar ile gerçekleştirilen bu ateşkese göre; Osmanlı Devleti, Bulgarların kuşatması altında bulunan Edirne'ye yardım göndermeyecek ve barış antlaşması, Londra'da toplanacak bir konferansta yapılacaktır.

Balkan Devletleri ve Osmanlı Devleti arasında bu gelişmeler yaşanırken İtalya ve Avusturya'nın kışkırtmaları ile durumdan yararlanan Arnavutluk, 28 Kasım 1912 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir. Londra görüşmeleri 17 Aralık 1912 tarihinde "Büyükelçiler Konferansı" adı altında toplantılara başlamıştır. Konferansın birinci amacı Osmanlı Devleti ile Balkan Devletleri arasındaki sınır ve barış esaslarını saptamak, ikincisi ise Osmanlı Devleti'nden ele geçirilen toprakların paylaşımı konusunda ortaya çıkan anlaşmazlıkları çözmektir. Ancak konferansta herhangi bir ilerleme sağlanamamıştır. Özellikle Osmanlı Devleti hâlâ Bulgarlar tarafından kuşatma altında bulunan, bir zamanlar Osmanlı Devleti'ne başkentlik yapmış bulunan Müslüman Türk şehri olan Edirne'yi vermemekte direniyordu. Tam bu sırada İstanbul'da "Babıali Baskını" ile Mahmut Şevket Paşa başkanlığında yeni bir Hükümet kurulmuştur. Fakat yapılan bu değişiklik de bir sonuç vermemiş, Balkan Devletleri tekrar saldırıya geçmişler, İşkodra Karadağlıların, Yanya Yunanların ve Edirne'de Bulgarların eline geçmiştir. Bu gelişmeler üzerine Osmanlı Devleti barış istemek zorunda kalmıştır. Balkan Devletleri ile Osmanlı Devleti arasında 30 Mayıs 1913 tarihinde Londra Barış Antlaşması imzalanmıştır.

Edirne'yi Alan Osmanlı Subayları- 22 Temmuz 1913

Bu barış ile Osmanlı Devleti, geleceğinin tayinini ve Arnavutluk'un sınırlarının çizilmesi işini büyük devletlere bırakmıştır. Yani Osmanlı Devleti, Arnavutluk'un bağımsızlığını tanıyor ve bu toprakları da kaybediyordu. Bundan başka Girit'i de Yunanistan'a terk ediyordu. Nihayet Osmanlı Devleti, Midye–Enez çizgisinin batısında kalan bütün Avrupa topraklarını Balkanlılara bırakıyordu ki bununla Edirne Bulgaristan'a geçiyor ve Bulgaristan Kavala ile Dedeağaç arasındaki toprakları alarak Ege Denizi'ne çıkıyordu. Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da sadece Bulgaristan'la sınırı oluyordu.

Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'dan çekilmesi bu bölgede büyük bir boşluk oluşturmuştur. Balkan Devletleri bu boşluğu doldurmak için birbirleriyle yarışmaya girişmişlerdir.

Rusya, Balkan Devletleri arasındaki bu yarışa önlemek için uğraşmışsa da başarılı olamamıştır. Sırbistan ile Yunanistan'ın birbirlerine yaklaştığını gören Bulgaristan 29/30 Haziran gecesi Sırbistan ile Yunanistan'a aniden saldırmış, ancak bu devletler karşısında istediği başarıyı elde edemeyerek kısa sürede yenilmiştir. Yunanlar Kavala'ya girmiş, Bulgarlar Sırp karışısında da yenilince 31 Temmuz 1913 günü mütarekeyi kabul etmiştir.

Balkan Devletleri'nin birbirleriyle uğraşmasını fırsat bilen Romanya ile Osmanlı Devleti hemen harekete geçmişlerdir. Romanya askerini Bulgar Dobruca'sına sokmuş ve Bulgaristan'ın içlerine doğru ilerlemiştir. Osmanlı Devleti de Edirne'yi geri almak için 20 Temmuz'da harekete geçmiş ve 22 Temmuz'da bu şehri geri almıştır.

İkinci Balkan Savaşı ve Bulgaristan'ın yenilgisi ile Balkan Savaşları dönemi kapanmıştır. Balkan Savaşları'nı kesin olarak sona erdiren barış antlaşmaları iki bölümdür. Birincisi, Balkan Devletleri'nin kendi aralarında imzaladıkları, ikincisi de Osmanlı Devleti'nin Balkan Devletleri ile imzaladığı barış antlaşmalarıdır.

Balkan Devletleri'nin kendi aralarında imzaladıkları barış 10 Ağustos 1913 tarihli Bükreş Antlaşması'dır. Bu barışa göre; Bulgaristan Tuna'nın güneyindeki Silistre, Tutrakan ve Dobruca'yı Romanya'ya, Kavala'yı Yunanistan'a bırakmış, Makedonya'dan ise küçük bir parça almıştır.

Osmanlı Devleti'nin Balkan Devletleri ile imzaladığı barış antlaşmalarına gelince; bunların ilki Bulgaristan ile 29 Eylül 1913 günü imzalanan İstanbul Antlaşması'dır. Bu antlaşmaya göre Meriç Nehri sınır kabul edilmiş, Bulgaristan, Kırklareli, Dimetoka ve Edirne'yi Osmanlılara geri vermiştir. Ayrıca bu antlaşma Bulgaristan'daki Türklerin hukuki durumları hakkında da hükümler içermektedir.

Yunanistan ile 14 Kasım 1913'te Atina Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmada da Yunanistan'da kalan Türklerin statüsüne ait hükümler mevcuttur. Adalar meselesi bu antlaşmada yer almamış olup, 1914 Şubat'ında Elçiler Konferansında karara bağlanmıştır.

Sırbistan ile yapılan antlaşma 13 Mart 1914 günü İstanbul'da imzalanmıştır. Bu anlaşmada da Sırbistan'da kalan Türklerin statüsü belirlenmiştir. Sırbistan ile ortak sınırimız kalmadığı için sınır meselesi söz konusu olmamıştır.

Bulgarlardan Kaçan Türk Köylüleri-1912

Birinci Dünya Savaşı ve Osmanlı Devleti

Avrupa'da başlayan Birinci Dünya Savaşı, gelişmiş Avrupa ülkelerinin sürtüşme ve rekabet yeri olan Osmanlı Devleti'nin geri kalan topraklarının da paylaşılmasını gündeme getirmiştir. İngiltere başta olmak üzere, Fransa, Rusya ve İtalya arasında imzalanan birtakım gizli antlaşmalar, savaş öncesi bu paylaşmayı masa başında çözmeyi amaçlamakta idi. Savaş çıkınca devletler, imzaladıkları bu antlaşmalar uyarınca "doğu sorunu" (şark meselesi) olarak adlandırdıkları, aslında Osmanlı ülkesinin paylaşılmasını hedefleyen politikayı uygulamaya koymuşlardır.

İngiltere, Fransa, Rusya ve Japonya Müttefik devletler (İtilâf devletleri) bloğunu oluşturmuşlardır. Bunlara daha sonra İtalya ve Yunanistan da katılmıştır. Almanya, Avusturya-Macaristan, Bulgaristan'ın oluşturduğu taraf ise Merkezi devletler (İttifak devletleri) bloğunu oluşturmuştur. Osmanlı Devleti başlangıçta tarafsızlığını ilan etmiş; ancak, hızla gelişen siyasi ve askerî olaylar sonunda bir bakıma zorunlu olarak, Merkezi devletler yanında yer almıştır.

Avrupa'da başlayarak kısa sürede genişleyen Birinci Dünya Savaşı, 1914-1918 arasında dört yıl sürmüştür. Dünyanın farklı köşelerinden yürütülen çarpışmalarda, deniz ve kara muharebelerinde milyonlarca insan hayatını kaybetmiştir. Kentler, ülkeler yakılıp ve yıkılmıştır. Osmanlı Devleti, Balkan Savaşları'ndan henüz yeni çıktığı bir dönemde; daha yaralarını sarmamış bir durumda iken kendini bu savaşın içinde bulmuştur. Yıllardır ardı ardına girilen savaşlarda iyice yıpranan ülkenin, yeni bir savaşa girmesi o dönemi yaşamış aydınlar tarafından intihar şeklinde yorumlanmıştır.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde, bir yandan ordunun ıslahı ile uğraşırken, bir yandan varlığını devam ettirmek için dönemin idarecileri tarafından bir ittifak bloğuna dâhil edilen Osmanlı Devleti, dört yıl boyunca, pek çok cephede mücadele etmek zorunda kalmıştır. Almanya ile yapılan gizli ittifak antlaşmasının ardından seferberlik ilân edilmiş ve Enver Paşa, İstanbul'da bulunan Alman askerî heyeti ile vardığı mutabakat sonucu Almanya'dan satın alınarak Yavuz ve Midilli ismi verilen gemilere Karadeniz'e açılması için emir vermiştir. Aynı zamanda donanma komutanı olarak da atanan Alman Amiral Souchon Osmanlı donanmasını alarak 29-30 Ekim 1914'te Karadeniz'e çıkmış, Odesa ve Sivastopol gibi Rus limanlarını bombalamıştır. Bu olay üzerine de Osmanlı Devleti resmen Birinci Dünya Savaşı'na girmiştir.

Osmanlı Devleti bu savaş sırasında yaklaşık olarak iki milyonun üzerinde askeri cephelere sevk etmiştir. Osmanlı ordusu, zor iklim şartları ve kıt imkânlar altında mücadele etmek durumunda kalmıştır. Galiçya, Sarıkamış, Süveyş, Sina-Filistin, Yemen ve Basra'da Osmanlı ordusunun verdiği muharebelerde askerlerimiz kahramanca ve büyük özverilerle çarpışıp, ellerinden geleni yapmıştır. İngiliz propagandası ile kışkırtılan bazı Arap aşiretleri de ayaklanarak, Osmanlı ordularına saldırılar düzenleyerek ağır kayıplar verdirmiştir. Böylece Orta Doğu bölgesi de Osmanlı Devleti'nin denetiminden çıkmıştır. Arap coğrafyasında, İngiliz ve Fransızların bağımsızlık vaatlerine rağmen, onların himayesinde manda devletler ortaya çıkmıştır.

Osmanlı Devleti'nin, Birinci Dünya Savaşı'nda mücadele ettiği cepheler şunlardı:

1. Doğu Cephesi: Doğu Anadolu'da Ruslara karşı mücadele verildi.
2. Irak Cephesi: Basra ve Irak'ta İngilizlerle muharebeler yapıldı.
3. Sina-Filistin-Suriye Cephesi: İngilizler ve Arap aşiretleri ile mücadele edildi.
4. Hicaz-Yemen Cephesi: Yemen ve Hicaz'da İngiliz ve Arap aşiretleri ile mücadele edildi.
5. Avrupa Cepheleri (Galiçya-Romanya-Makedonya): Müttefiklere yardım amacıyla muharebeler yapıldı.
6. Çanakkale Cephesi: İtilaf devletlerine karşı muharebeler yapıldı.

Birinci Dünya Savaşı'ndaki cepheler içinde en önemlisi Çanakkale Cephesi'dir. Çanakkale Cephesi, diğerlerinden çok farklı gelişmelere tanıklık etmiştir. Bu cephede Osmanlı ordusu, devrin en güçlü donanmalarına ve ordularına karşı büyük bir mücadele vererek Çanakkale'den düşmanın geçmesine izin vermemiştir. Türk milletinin Çanakkale'de gerçekleştirdiği başarılar ve kazanılan zaferler, Türk ve dünya tarihinde çok büyük bir yer tutmaktadır.

Cepheler

Doğu Cephesi

Doğu Cephesi'ndeki savaşlar, Rusların 1 Kasım 1914'te saldırıya geçmeleriyle başlamıştır. Rusların bu saldırıları başarıyla durdurulduktan sonra, kesin sonuç almak amacıyla harekete geçilmiştir.

Doğu Cephesi'ndeki Makineli Tüfek Birliği-1915

Bizzat Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın komuta ettiği, 22 Aralık 1914 - 15 Ocak 1915 tarihleri arasında cereyan eden Sarıkamış Muharebeleri'nde Türk Ordusunun uyguladığı plan, bir

kolorduyla düşmanın cepheden tespitini, iki kolorduyla kuzey kanadından kuşatılarak düşman cephesinin 30-35 km kadar gerisindeki Sarıkamış'ın ele geçirilmesiyle büyük düşman kuvvetlerinin imhasını öngörüyordu.

Tamamen karlarla kaplı, çok yüksek dağlık ve yolsuz bir arazide o günün koşulları altında yapılan bu harekât çok zor idi. Özellikle 10'uncu Kolordu birlikleri, Allahuekber Dağları'nı aşarken çetin zorluklar ve kış şartları sebebiyle gerek personel gerekse mevcut silahlar yönünden büyük zayıflık vermiştir. Nitekim Türk kuvvetlerinin büyük bir bölümü soğuktan donarak şehit olmuştur. Sarıkamış'a girebilen kuvvetler de Ruslar tarafından geri atılmıştır. Bu başarısızlık karşısında Enver Paşa, 10 Ocak 1915'te 3'üncü Ordu Komutanlığını, Hafız Hakkı Paşa'ya devrederek İstanbul'a dönmüştür.

Rus Birliklerinin Doğudaki İlerleyişleri -1916

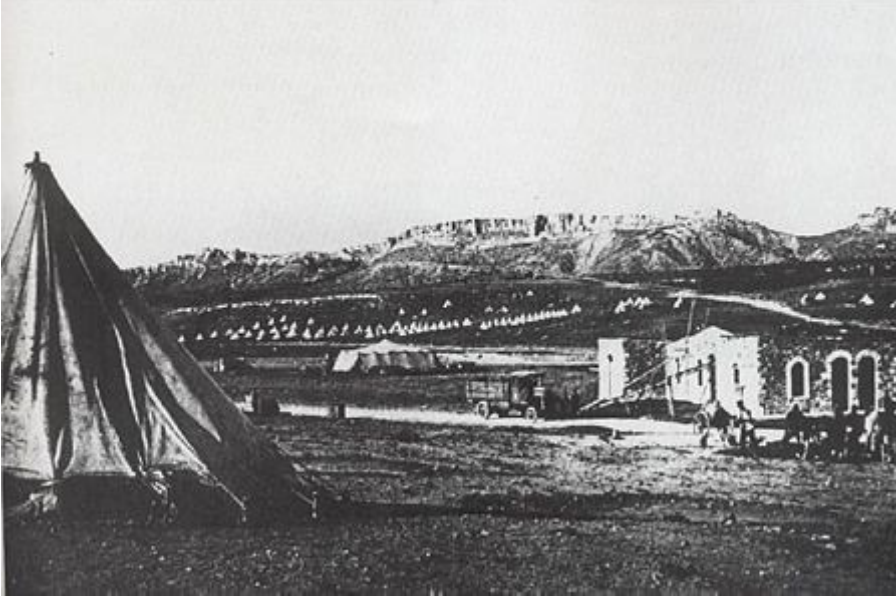
Rus ordusu aynı yılın ilkbaharında (Mayıs 1915) Malazgirt ve Van'ı ele geçirmiştir. Sarıkamış Harekâtı ordunun bu cephedeki durumunu sarsmış, Karadeniz'deki Rus donanması, deniz ulaşımını engellediğinden Kafkas Cephesi'nin yeterince takviye edilmesi mümkün olmamıştır.

Ruslar, Ocak 1916'da tekrar saldırıya geçmişler, Batı cephelerinden ayırdıkları bir kolordu civarındaki kuvveti, denizden Doğu Karadeniz kıyılarına çıkarmışlardır. Karadeniz'deki limanlarımızda yeterli tahkimatın yapılmayışından yararlanmışlardır. Ruslar bu saldırıyla içte Muş, Erzurum ve Erzincan'ı, kıyı kesiminde de Trabzon'un batısındaki Harşit Çayı'na kadar olan toprakları işgal etmişlerdir.

Böylece Doğu Cephesi'nde savunma stratejisi yerine taarruz stratejisinin uygulanması başarılı olmamış, doğudaki Türk topraklarının geniş bir bölümünde iki yıl kadar sürecek olan Rus işgali başlamıştır. İşgal nedeniyle sadece Trabzon ve yöresinden yüz binlerce kişi göç etmek zorunda kalmıştır. Diğer yandan Mustafa Kemal Paşa komutasındaki 16'ncı Kolordu Birlikleri 6 Ağustos 1916'da Rusların 4'üncü Kolordusunu yenerek Muş'u, 8 Ağustos'ta da Bitlis'i kurtarmışlardır. 1917'de Rusya'da ihtilalin patlak vermesi üzerine Rusya savaştan çekilmiş, kendi iç meseleleri ile uğraşmaya başlamıştır. Rusların yerini alan Ermeni çetelerinin saldırıları karşısında Mart 1918'de Kâzım Karabekir Paşa komutasındaki Kafkas Kolorduları tarafından Erzincan ve Erzurum (12 Mart 1918) kurtarılmıştır. 3 Mart 1918 Brest-Litovsk Anlaşması ile Osmanlı Devleti doğuda Rus işgali altındaki bölgeleri kurtarmıştır. 93 Harbi'nden itibaren Rus işgalinde bulunan Kars, Ardahan ve Batum'u geri almakla kalmayıp, Kafkasya içlerine ilerleyerek geçici bir süre de olsa Bakü'yü alan Osmanlı ordusu Hazar Denizi kıyılarına ulaşmıştır. Bölgede yeterli alt yapının olmayışı (ikmal ve ulaşım) bu cephede büyük sıkıntıların yaşanmasına neden olmuştur.

Irak Cephesi

İngilizlerin daha savaş başlamadan asker yığmaya başladığı cephe, Hint deniz yolunun güvenliğini sağlama ve petrol potansiyeli bakımlarından önemlidir. İngilizler buradan hareketle, müttefikleri Rusya ile birleşme ümidi taşımışlardır. Bölgede daha ziyade Arap kabilelerine güvenilerek az sayıda Türk askeri bulundurulmuştur. Ancak İngilizler de bazı Arap aşiretleri ile Osmanlı Devleti'ne karşı faaliyet için anlaşmışlardır. 22 Kasım 1914'te Basra'yı aldıktan sonra ileri harekate geçerek 23 Kasım'da Kurna'ya girmiş, 9 Aralık'ta hakimiyetini sağlamış İngilizlere karşı, Türk komuta kademesinin bölgeyle ilgili yeterli teknik dokümana sahip olmaması bir zafiyet yaratmıştır. Burada Yarbay Süleyman Askerî Bey, ön plana çıkıp mahalli gönüllü kuvvetlerle bir netice almaya çalışmıştır. İngilizlere karşı başlangıçta mevzii başarıları kazanan Osmanlı kuvvetleri 14 Nisan'dan başlamak üzere arka arkaya yenilgiler almıştır. İngilizler, 21 Mayıs'ta Amara, 25 Temmuz'da Nasıriye ve 28 Eylül'de Kut'ül-Ammare'yi almışlardır. 22 Kasım'da Selman-ı Pâk Muharebeleri'nde büyük bir başarı gösteren Osmanlı kuvvetleri Kut'ül-Ammare'de İngiliz kuvvetlerini kuşatmışlardır.

Kut'ül-Ammare'deki Türk Ordugâhı-1915

Eylül 1915'te Kut'ül-Ammare'ye yerleşmiş olan İngiliz kuvvetleri, 29 Nisan 1916'da komutanları General Townshend ile birlikte esir alınmıştır. Ancak bu gelişmelere rağmen Bağdat üzerine yürümek için sürekli asker ve mühimmat yığmak ile meşgul olan İngilizler Şattü'l Arab'ı kullanarak 13 Aralık 1916'da ileri harekate başlamışlardır. 11 Mart 1917'de Bağdat'ı ele geçirmek suretiyle de cephenin en etkili sonucunu almışlardır. 1917 yılı içerisinde başka ciddi saldırıda bulunmayan İngilizler, 30 Ekim 1918'de mütarekenin imzalanmasından sonra 3 Kasım'da Musul'u işgal etmişlerdir.

Kafkaslar'da soğuk altında yaşamını kaybeden Türk askeri, Irak Cephesi'nde sıcak ve koleradan dolayı kayıplar vermiştir. İlaç ve cephane eksikliği kuvvetlerin azmini kırarken İngilizlerin bağımsızlık vaatlerine ve altınlarına kanan pek çok Arap kabilelerinin hesapta olmayan saf değiştirmeleri cephenin kaderini tayin eden faktörlerden biri olmuştur.

Kut'ül-Ammare'de esir alınan İngiliz birlikleri içindeki Hintli askerler cephe gerisine gönderiliyorken-1916

Çanakkale Cephesi

Birinci Dünya Savaşı'nda; Osmanlı Devleti'nin, Çanakkale Boğazı'nı ele geçirmeye ve İstanbul'u işgal etmeye yönelik İngiliz-Fransız ortak harekâtına karşı yürüttüğü Çanakkale Muharebeleri, dünya tarihinde ender rastlanan deniz ve kara savaşlarından biridir. Siyasi açıdan, birçok emelin, ihtirasın, idealin düğümlendiği; askerî açıdan, insan gücünün, azminin, inancının yanı sıra, alet, edevat ve teçhizatının yeterince denge kuramadığı; vatanını savunanlarla istilaya gelenlerin çarpıştığı; yarım milyonun üzerinde insan zayıyatının olduğu ve sonuçları itibariyle de, geçmişte olduğu gibi, bir çok yanlış hesabın suya düştüğü bir savaştır.

Gelibolu, Çanakkale-1915

İtilaf devletlerinin deniz harekâtı 19 Şubat 1915'te başlamıştır. 17 Mart 1915'e kadar düşman gemileri Türk tabyalarını top ateşine tutmuş, mayın tarama gemileri olabildiğince yol açmıştır. Boğazları zorlayarak geçebileceklerine inanan düşman kuvvetlerinin, kararlı ve dirençli bir karşılık almaları bu harekâtın kolay olmadığını göstermiştir. Bir ay boyunca yapılan binlerce mermi

atışının ardından çok da büyük bir gelişme elde edilememiştir. Hava şartlarının düzelmesi ile birlikte yeni saldırılar düzenlenmiş, yine sonuç alınamayınca düşman gemilerine komuta eden Amiral Sackville Carden görevden alınmıştır. Yerine 17 Mart 1915 günü Amiral John Michael de Robeck atanmıştır. Yeni komutan, 18 Mart 1915 günü donanmayla Boğaz'a saldıracağını, yakında İstanbul'da olacağını Londra'ya bildirmiştir. İtilaf devletlerinin deniz harekâtı ile başlayan taarruzları karşısında Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı Cevat (Çobanlı) Paşa, 8 Mart sabah saat 05.00'ten itibaren Erenköy Koyu'na mayın hattı döşenmesi emrini vermiştir. Aldığı emir gereği Binbaşı Nazmi Bey, Nusret Mayın gemisi ile o gece yirmi altı mayını Erenköy Koyu'na on birinci hat olarak döşemiştir. Boğaz'daki mayın sayısı on bir hat olarak 400'ü aşmıştır. Nitekim alınan bu tedbirler 18 Mart 1915'te başlayacak harekatta kendini göstermiştir. 18 Mart 1915'te İngiliz ve Fransızlara ait savaş gemileri Amiral John Michael de Robeck komutasında iki hat hâlinde Boğaz'ı geçmek için harekete geçmiştir. Nusret mayın gemisinin döktüğü mayınlardan habersiz olan gemiler, Türk tabyalarının etkili atışları ve mayınlar nedeni ile yara almaya başlamışlardır. Türk savunmasının büyük direnişiyile, akşama doğru müttefik donanması boğazı geçemeyeceğini anlayarak geri dönmek zorunda kalmıştır.

Gelibolu, Çanakkale-1915

İtilaf devletleri, Çanakkale Boğazı'nı denizden aşmayı başaramayınca, bu kez hedefine kara yoluyla ulaşmayı denemiştir. İtilaf devletlerinin planına göre; Kuzey Çıkarma Grubu'nu oluşturan Anzak (ANZAC=Australia And New Zealand Army Corps = Avustralya ve Yeni Zelanda Kolordusu) Kolordusu kuzeyde Kabatepe bölgesine, Güney Çıkarma Grubu ise Seddülbahir bölgesine çıkarılacaktı. Planlar, asıl taarruz güneyde olacak şekilde hazırlanmıştı. Türk savunmasının güney kanadını tespit maksadı ile bir Fransız tugayı Kumkale bölgesine çıkarma yapacaktı. İtilaf devletlerinin planı Gelibolu müstahkem mevkiine kısa sürede el koyarak, donanmayı savunmasız bir boğazdan geçirme ve İstanbul'a ulaşma düşüncesine dayanıyordu. 26 Mart 1915'te kurulan 5'inci Ordu'ya komutan olarak atanan general Liman von Sanders, Türk savunmasının esasını teşkil eden "düşmanın çıkmasına izin vermeden imhasını sağlama" şeklindeki ana fikri terk ederek, "kıyılarda nispeten zayıf kuvvetlerle düşmanı karşılama, derinlikte güçlü ihtiyatlarla imha" ana fikrini benimsemişti. Böylece düşmanın, 25 Nisan 1915'te giriştiği çıkarma harekatiyle kara muharebeleri başlamıştır. İtilaf kuvvetleri, sekiz ayı aşkın bir süre, devam eden kara muharebelerinde de başarılı olamamışlardır. Bu kez Mehmetçiğin azmi ve genç bir komutanın askeri dehasının yarattığı strateji ile karşılaşmıştır.

Gelibolu, Çanakkale-1915

Churchill'in "kaderin adamı" olarak nitelendirdiği 19'uncu Tümen Komutanı Mustafa Kemal aynı gün, kolordu ve ordu komutanlarının emirlerini beklemeden 57'nci Alayı ileri sürerek Conkbayırı ve Kocaçimen tepelerine yaklaşmakta olan Anzak Kolordusunu geriye sürmüştür. Kolordunun ele geçirdiği bütün önemli noktaları geri almıştır. İngiliz Harp Tarihi'ni kaleme alan General Aspinall Oglander, Mustafa Kemal'in bu girişimini şu sözlerle anlatmaktadır: "19'uncu Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal'in 25 Nisan 1915'te Arıburnu bölgesindeki durumu derhâl kavramış olması ve inisiyatifini kullanarak 57'nci Alayla yapmış olduğu taarruz, Çanakkale Savaşı'nın sonucunu tayin etmiştir. Bir tümen komutanının kendi inisiyatifi ile giriştiği hareketler sonucu, bir savaşın ve hatta bir ulusun kaderini değiştirecek büyüklükte bir zafer kazandığı, tarihte pek az görülür." Ağustos ayına gelindiğinde İtilaf devletleri ikinci bir taarruz dalgası ile Conkbayırı-Kocaçimentepe hattını ele geçirmek istemiştir. Bunun üzerine Anafartalar Grup Komutanlığı görevi ile bu bölgedeki tüm birliklerin komutasını üzerine alan Albay Mustafa Kemal düşman taarruzuna karşı koymaya başlamıştır. 9 Ağustos 1915'te Kocaçimentepe, Conkbayırı, Kanlısirt bölgelerinde çok şiddetli çarpışmalar yaşanmış ve bu çarpışmalar sonucunda Birinci Anafartalar Zaferi kazanılmıştır. 10 Ağustos 1915'teki Conkbayırı taarruzunda bir şarapnel parçası Mustafa Kemal'in göğsünün sağ tarafına çarparak cebindeki saati parçalamış ve göğsünde bir kan lekesi bırakmıştır. Çanakkale Cephesi'ndeki kara muharebeleri İngilizlerin 19/20 Aralık 1915 gecesi Arıburnu ve Anafartalar, 8/9 Ocak gecesi de Seddülbahir bölgelerini boşaltmalarıyla son bulmuştur.

Çanakkale Muharebeleri'nin Türk Tarihindeki Yeri ve Önemi

Deniz ve kara muharebelerinden oluşan Çanakkale Muharebeleri sonuçları ve bugüne dek ulaşan etkileri açısından, Türk tarihinde çok önemli bir yere sahiptir. Bu sonuç ve etkileri şu başlıklar altında toplayabiliriz:

Ağır sonuçları olan Balkan Savaşları'ndan yeni çıkmış ülke, 1915'te Çanakkale'de bir kahramanlık destanı sergilemiştir. Çanakkale'de Mehmetçiğin gerçekleştirdiği başarılar, ulusun moralini güçlendirmiş ve koşullar ne denli olumsuz olursa olsun, başarılı olunabileceği yolunda inanç ve güven tazelemesine yol açmıştır. Bu yönüyle Çanakkale, modern Türk milliyetçiliğinin gelişmesinde çok önemli bir dönemeç teşkil etmiştir. O dönemin yayınları incelendiğinde, millî duyguların nasıl güçlenip coştugu açıkça görülebilmektedir

Çanakkale aynı zamanda, Mustafa Kemal'in, Türk tarihinde ilk kez doğduğu ve parladığı yerdir. Ulus onu ilk kez Arıburnu, Conkbayırı ve Anafartalar'da üstün bir komutan, mucizeler yaratan bir

lider olarak tanımıştır. Aynı şekilde Mustafa Kemal de orada, kahraman Türk askerini çok yakından tanımış ve onunla neler başarabileceğini görmüştür. Bu karşılıklı tanıma ve güvenme, 1919-1922 arası gerçekleşen, Millî Mücadele'nin çok önemli bir temel taşı oluşturmuştur.

Orada kaybettiğimiz Harbiyeli, Mülkiyeli, Tıbbiyeli ya da Sultanili, yetişmiş aydının eksikliği, hep duyulmuştur. Özellikle 1923-1938 arası gerçekleştireceğimiz ATATÜRK önderliğindeki devrimler sırasında, yetişmiş insan ve aydın eksikliği her alanda hissedilmiştir.

Çanakkale kara muharebeleri süresince Türk askerinin sergilediği mertlik, dürüstlük ve yardımseverlik gibi bilinen insanî özellikleri, onun bir kez daha düşmanlarınca takdir edilip övülmesine neden olmuştur. Yaralı Anzak askerlerine su verip, yarasını sarması, zehirli gaz kullanılmaması ve savaş kurallarına titizlikle uyulması, Türklerle, Avustralyalı ve Yeni Zelândalılar arasında ilginç bir dostluk oluşmasına yol açmıştır.

Galiçya Cephesi

Başkomutan Vekili Enver Paşa Budapeşte'de-1916

Birinci Dünya Savaşı sırasında, Avusturya-Macaristan'ın bir eyaleti olan Galiçya'ya gönderilen 15'inci Türk Kolordusu, ilk defa yurt dışında, müttefik devletlerin komutanları emrinde savaş görevi yapan birlik olması bakımından ayrı bir önem taşımaktadır.

Birinci Dünya Savaşı'nın çıkışından yaklaşık iki yıl sonra Ruslar, Brossilov taarruzuyla (4 Haziran 1916) Avusturya-Macaristan ordusuna ağır bir darbe indirmiş ve 100.000'den fazla esir almıştır. Bu gelişme üzerine Almanlar, mevcut kuvvetlerinin yanı sıra Osmanlı Devleti'nden de kuvvet talebinde bulunmuş; Osmanlı Devleti de Çanakkale Boğazı'nı savunmakla görevli 19 ve 20'nci Tümenlerden oluşan 15 nci Kolordu'yu, 23 Temmuz-11 Ağustos 1916 tarihleri arasında Galiçya'ya hareket ettirmiştir.

18 Mart 1916'da 15'inci Kolordu Komutanı olarak Kur.Alb. Yakup Şevki (Subaşı) Bey, 18 Kasım 1916'da ise Cevat (Çobanlı) Paşa görev yapmıştır.

15'inci Kolordu, 22 Ağustos'tan itibaren Alman Güney Ordusu'nun savunma cephesinde Alman Hofmann Kolordusu'yla 1'inci Bavyera İhtiyat Tümeni arasında 20 km.lik bir cephenin savunma sorumluluğunu üzerine almıştır.

Galiçya Cephesi'ndeki Türk Subayları-1916

31 Ağustos'ta Alman Güney Ordusuna Rus birliklerinin taarruzu başlamıştır. Türk birlikleri bu mevzide başarılı savunma yapmalarına rağmen Güney Ordusu'ndan aldığı emirle, 6 Eylül günü geri çekilmiş, 20'nci Tümen büyük zayıat vermiştir.

16-17 Eylül muharebelerinde; dört tümenle ve her seferinde taze birliklerle taarruz eden Rus birlikleri zayıat vererek geri çekilmiş, 15'inci Kolordu da önemli zayıat vermesine rağmen Zlotalipa ve Narajovka vadileri arasındaki mevzileri, kahramanca savunup ordu cephesinin yarılmasını önlemiştir.

24 Eylül günü, Rus kuvvetlerinin 421 Rakımlı tepenin doğu eteklerindeki birinci hat siperlerini ele geçirmesine rağmen Türk birlikleri tarafından yapılan karşı taarruzla Rus alayları adeta erimiş, mevziiler geri alınmıştır.

Ruslar, Ekim, Kasım ve Aralık aylarında taarruzlarını tekrarlamışlar ancak başarı elde edememişlerdir. 1917 Bolşevik İhtilali ile Rus ordusu muharebe gücünü yitirmeye başlamıştır.

19'uncu Tümen Haziran 1917'de, 20'nci Tümen ise 11 Eylül 1917'de İstanbul'a dönmüştür. 15'inci Kolordu'nun tamamen dönmesinden sonra Galiçya harekâtı devam etmiştir.

Romanya Cephesi

Romanya, 17 Ağustos 1916'da bir antlaşma imzalayarak İttifak Devletleri'nin yanında savaşa girmiş ve 27 Ağustos'ta Avusturya'ya saldırmıştır. Bunun üzerine İttifak Devletleri Romanya'ya savaş açmıştır. Alman Başkomutanlığında yapılan toplantıdan sonra 23 Tümenlik bir kuvvetle İttifak Devletleri Romanya'ya taarruz etmiştir. Bu kuvvet içinde Türklerin 6'nci Kolordu'ya mensup 15, 25 ve 26'nci Tümenleri bulunuyordu. General von Mackensen'in komutasındaki müttefik ordu, 1917 Ocak ayının ilk haftasına kadar bütün Romanya'yı ele geçirmiştir. Türk tümenleri bu harekatta büyük başarı göstermiştir. 6'nci Kolordunun 26'nci Tümeni 1917 yılı ortalarında Filistin'e kaydırılmış, 25'inci Tümen Aralık 1917'de İstanbul'a dönmüş, 15'inci Tümen ise Haziran 1918'de Köstence'den vapurla Batum'a taşınmıştır.

Makedonya Cephesi

Sırbistan'ın İttifak devletlerince işgali tehlikesi belirince bir Fransız tümeni Çanakkale'den getirilerek, 5 Ekim 1915'de Selanik'te karaya çıkarılmıştır. Bir İngiliz tümeniyle bir Fransız tugayı da daha sonra bu birliğe katılmıştır. Böylece Makedonya Cephesi açılmıştır. Osmanlı Devleti'nin 20'nci Kolordusu (50'inci ve 46'nci Tümen) ile birtakım Alman ve Bulgar birlikleri İngiliz ve Fransızların karşısında yer almıştır. Eylül 1916'da İttifak devletlerinin Makedonya Cephesi'ndeki kuvveti 15 tümene çıkmıştır. Cephedeki küçük taarruzların yanında en önemli olay, 11 Aralık 1916'da Manastır'ın İttifak devletlerinin eline geçmesidir. 1917 yılı küçük muharebelerle geçmiş,

Türk kuvvetleri Kavala-Serez hattında savaşmıştır. 20'nci Kolordu (50'nci Tümen hariç) Nisan 1917'de 50'nci Tümen ise Haziran 1917'de yurda dönmüştür. 27 Haziran 1917'de Yunanistan İtilaf devletleri safında savaşa girmiştir. 29 Mayıs 1918'de İngiliz, Fransız, Yunan ve Sırp kuvvetleri büyük bir taarruz başlatmıştır. Bu taarruz neticesinde Bulgar ordusu yenilmiştir. 29 Eylül 1918'de Bulgaristan mütareke imzalayıp savaştan çekilerek, topraklarından İtilaf güçlerinin geçmesine izin vermiştir. İtilaf devletleri üç koldan Balkanlar'da ilerlemeye başlamışlardır. Bu kollardan biri İstanbul'u hedef almıştır. 30 Ekim 1918'de Osmanlı Devleti Mondros Mütarekesini imzalamak zorunda kalarak savaştan çekilmiştir.

Hicaz-Asir-Yemen Cephesi

Hicaz Kuvve-i Seferiye Komutanı Fahrettin (Türkan) Paşa ve Emir Ali Haydar Türk-Arap Birliğini Denetliyor, Medine-1917

Birinci Dünya Savaşı'nda Türk halkının vicdanında en derin etkileri yaratan cephelerden birisi de Hicaz-Asir-Yemen Cephesi'dir. İngilizler, 1880'lerden itibaren, halifeliğin Arapların hakkı olduğunu ve onların Osmanlı'dan ayrı kendi himayesinde kurulacak devletlerini destekleyeceklerini telkin etmişlerdir. Bu propagandaların yanı sıra bilhassa XX. yüzyıl başlarında Trablusgarp ve Balkan Savaşları'na maruz kalması, Arap coğrafyasında hareketlenmelere neden olmuştur. Bu yüzden bu cephedeki mücadeleler, İngilizlerin kışkırttığı asi kabile şeflerine ve Mekke Şerifi'ne karşı yapılan muharebelerden oluşmaktadır.

Osmanlı yönetiminin ilan ettiği "cihad" büyük ümitler beslenmesine rağmen ancak İbn-i Reşid (Şammar), Yemen'de Seyyid Yahya ve Libya'da Sunusîler arasında ilgi görmüştür. Ancak öteden beri Osmanlı Devleti'ne karşı olumsuz tutumlarıyla tanınan Şerif Hüseyin (Hicaz), Seyyid İdris (Asir), İbn Suud (Şammar) kendilerini çeşitli vesilelerle İngilizlerle birlikte hareket etmeye hazırlamışlardır.

Mekke Şerifi Hüseyin savaş başladığında Osmanlı Devleti'ne bağlı kalacağını belirtmiş olmasına rağmen, 10 Temmuz 1916 tarihli bildirisini ile Osmanlı Devleti'ne isyan etmiştir. Bu sırada bölgede toplam dört Osmanlı Tümeni (Hicaz'da 22. Piyade, Asir'de 21'inci Piyade, San'a da 40'inci Piyade, Yemen'de 39'uncu Piyade Tümenleri ile 7'nci Kolordu Karargâhı ve Medine'de Muhafız Komutanlığı) vardır. Şerif Hüseyin'in daha önce Medine, Cidde, Mekke ve Taif'e saldırılarda bulunmasıyla yaratılan fiilî savaş durumu (9-12 Haziran 1916) karşısında Temmuz sonu ve Ağustos ortalarına kadar alınan tedbirler başarılı olmuştur. Ancak Şerif Hüseyin Güney Hicaz'da yardımsız kalan Cidde'yi 16 Haziran, Mekke'yi 9 Temmuz ve Taif'i de 22 Eylül 1916'de ele geçirmiştir. Bu başarıda önemli ölçüde İngiliz desteği bulunmaktadır.

İngilizler bölgedeki Türk varlığının tek ulaşım vasıtası olan Hicaz demiryolunu kesmek amacıyla Fransızlarla birlikte Araplara destek vermişlerdir. İngiliz donanmasının 23 Ocak 1917'de başlattığı bombardıman sonucu, 26 Ocak 1917'de Vech liman şehri, 6 Temmuz 1917'de Akabe üssü

Arapların kontrolüne geçmiştir. Bilhassa meşhur İngiliz ajanı Lawrence'in yönetiminde Maan-Medine demiryoluna yapılan saldırılar, Hicaz Kuvve-i Seferiye Komutanı Fahreddin (Türkkan) Paşa'nın, muhteşem Medine müdafaasını çökertmeye kafi gelmemiştir. İngilizlerin Nablus yarmasından sonra Filistin Cephesi'ndeki Türk Kuvvetlerinin Halep bölgesine çekilmek zorunda kalması üzerine Medine'de mahsur kalan Türk birlikleriyle irtibatı kesilen Fahrettin Paşa 13 Ocak 1919'a kadar direnmiş ancak bu tarihte mütarekeyi tebliğ eden heyetin gelmesiyle Medine'yi teslim ederek esir düşmüştür. Fahrettin Paşa, Medine müdafaası sebebiyle "Çöl Kaplanı" olarak anılmış, Mondros Mütarekesi gereğince bölge tamamen boşaltılarak Türk askerleri çekilmiştir.

Sina-Filistin-Suriye Cephesi

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin savaştığı cephelerden biri de Sina-Filistin-Suriye Cephesi'dir. Buradaki askerî hareketler; Birinci Kanal Seferi (28 Ocak-3 Şubat 1915), İkinci Kanal Seferi (27 Temmuz- 5 Ağustos 1916) ve Osmanlı ordusuna karşı gerçekleştirilen İngiliz genel karşı taarruzundan (31 Ekim 1917-30 Ekim 1918) meydana gelmektedir.

Alman Başkomutanlığı, Süveyş Kanalı'nı ele geçirerek İngiltere'nin Hindistan ile irtibatını kesmek ve böylece İngilizlerin, Hindistan'dan getirecekleri askerlerle Avrupa cephesini takviye etmelerine engel olmak amacındaydı. Enver Paşa da Mısır'ı tekrar etki altına almak suretiyle Müslüman dünyasındaki saygınlıklarını artıracaklarını umuyordu.

Kanal harekâtı için Suriye'de bulunan 4'üncü Ordu görevlendirilmiş, komutanlığına Bahriye Nazırı Cemal Paşa atanarak, 6 Aralık 1914'te göreve başlamak için Şam'a gitmiştir. Başarısızlıkla sonuçlanan Birinci Kanal Seferi'nde 4'üncü Ordu birlikleri Sina Çölü'nü boşaltarak Gazze-Birüssebi-Maan hattına çekilmiştir. Kanal'a ikinci kez yapılan Türk taarruz girişimi de başarısızlıkla sonuçlanmış, 14 Ağustos 1916'da Türk birlikleri el-Ariş'te toplanmıştır. Tüm bu gelişmeler, İngilizleri, Kanal'ın doğusuna geçerek Sina-Filistin'i ele geçirmeye hatta bütün Suriye'yi işgal etmeye yöneltmiştir.

22 Aralık 1916'da başlayan genel karşı taarruz ile İngilizler, el-Ariş'i ele geçirmiş, Türk birlikleri ise Gazze-Şeria-Birüssebi hattında savunma için Sina Çölü'nden tamamen çekilmiştir. Bu mevzie karşı İngilizler taarruza geçmiş, Birinci Gazze (26 Mart 1917) Muharebesi'nde Türklerin direnişleri karşısında çok ağır kayıplar vererek geri çekilmişlerdir. İkinci Gazze Muharebesi (19 Nisan 1917)'nde İngilizler, donanmanın da desteğinde ve daha geniş bir cepheyle taarruzlarını yinelenmişlerse de başarı sağlayamayarak geri çekilmişlerdir.

Gazze muharebelerinden kısa bir süre önce Bağdat'ın İngilizler tarafından işgali (11 Mart 1917), İngilizlerin etkilerini artırmalarını sağlamış, Arap ülkelerinde ise Türklere olan güveni azaltmış ve Arap ayaklanmaları baş göstermiştir.

31 Ekim 1917'de İngilizler Gazze-Birüssebi hattına taarruza geçmiş, Üçüncü Gazze Muharebesi olarak anılan bu muharebede Türk mevzileri yarılmıştır (7 Kasım 1917). Türk birlikleri Kudüs-Yafa hattına çekildiyse de İngiliz taarruzlarını durdurmak mümkün olmamıştır. 9 Aralık 1917'de Kudüs düşmüş, Türk birlikleri Kudüs'ün kuzeyine çekilmek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine Yıldırım Ordular Grubu Komutanı General Falkenhayn görevden alınarak yerine Liman von Sanders atanmış ve Türk kuvvetleri yeniden teşkilatlandırılmıştır. Yafa ile Lut Gölü arasındaki mevzide kuvvetler tertiplenmiştir.

19 Eylül 1918'de taarruza geçen İngilizler, Nablus Meydan Muharebesi'nde bu cepheyi yarmış, 20 Eylülde İngiliz Süvarisi Nasıra'daki Yıldırım Orduları Grubu karargâhına kadar girmiştir. 21 Eylül'de Ordular Grubu Komutanı Der'a'ya çekilme kararı vermiştir.

7'nci Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa, düşman süvarisini Bisan'da durdurmayı başarmış, böylece Türk kuvvetlerinin Şeria Nehri doğusuna geçişini güvence altına almıştır. 1 Ekim'de Şam'ın düşmesi ile beraber Liman von Sanders komutayı Mustafa Kemal Paşa'ya bırakarak karargâhıyla Adana'ya çekilmiş; 25 Ekimde Halep, İngiliz ve Arap kuvvetlerinin eline geçmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın, emrindeki kuvvetlerle İskenderun-Cerablus mevzisinde (Bu hat Türk İstiklal Harbi sırasında millî sınır olarak kabul edilmiştir) İngiliz taarruzlarını durdurmaya çalıştığı günlerde Mondros Mütarekesi imzalanmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın Osmanlı Devleti Açısından Sonuçları

Birinci Dünya Savaşı; Almanya, Avusturya - Macaristan, Bulgaristan ve Osmanlı Devleti'nin içinde yer aldığı İttifak devletlerinin yenilgiyi kabul etmesiyle sonuçlanmıştır. Savaşın yol açtığı acılar galip olsun, mağlûp olsun katılan tüm devletleri olumsuz olarak etkilemiştir.

Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918'de İtilaf devletleri ile Mondros Ateşkes Anlaşması'nı imzalamıştır. Yabancı devletler, bu anlaşma şartlarına dayanarak, ülkenin bir çok yerini işgale başlamışlardır. Osmanlı ordusu dağıtılmış, bütün silah ve cephane galip devletlerin emrine verilmiştir. Osmanlı Devleti'nin toprakları, İngiltere, Fransa ve İtalya arasında paylaşılmaya başlanmıştır.

Çanakkale ve İstanbul Boğazı da yabancı devletlerin kontrolüne girmiştir. Bu arada Yunanistan da, İngiltere'nin destek ve iş birliği ile İzmir ve yöresini işgal etmek için hazırlanıyordu.

Devletin bu dönemde içinde bulunduğu iktisadi, sosyal ve siyasal koşullar, son derece olumsuzdu. Yüzyıllardır süren ve yabancı devletlere ticari, iktisadi ve hukuki alanlarda ayrıcalık tanıyan kapitülasyon antlaşmaları ülke ve toplumu olumsuz etkilemişti. Her geçen gün daha da fakirleşen halk bitkindi. Savaşın ardından gelen büyük göçler sosyal dengeleri alt üst etmiş, halk günlük yaşamını sürdürebilmek için büyük bir mücadele içine girmiştir.

Mondros Ateşkes Anlaşması imzalanacağı dönemde Mustafa Kemal Paşa Suriye Cephesi'nde, İngilizlere karşı savaşıyordu. Mustafa Kemal Paşa, 10 Kasım 1918'de Adana'dan hareket etmiş ve 13 Kasım 1918 Çarşamba günü İstanbul'a gelmiştir. Aynı gün İtilaf devletleri donanması da İstanbul'a girerek Boğaz'a gemilerini demirlemiştir.

Mustafa Kemal, ülkenin bulunduğu durumdan ve yakında olacak gelişmelerden ziyadesiyle endişe ediyordu. Ulusun karşı karşıya bulunduğu tehlikeleri yakın çevresiyle paylaşıyor, mücadele edilmesi ve direniş gösterilmesi gerektiğini anlatıyordu.

O, savaş meydanlarından çok iyi tanıyıp güvendiği Türk askeri ve ulusu ile en zor koşulların bile üstesinden gelinebileceğine inanıyordu.

Mondros Ateşkes Anlaşması

Dört yıl süren uzun ve yorucu bir savaş sonunda ateşkes anlaşmasını görüşmek üzere Osmanlı Devleti adına Bahriye Nazırı Rauf (Orbay) Bey, Reşat Hikmet ve Sadullah Beyler'den oluşan heyet görevlendirilmiştir. Heyet, 26 Ekim 1918'de Limni Adası'nın Mondros Limanı'na gelerek 27 Ekim'de İngilizlerin Agamemnon zırhlısında, İngiltere Hükûmeti tarafından ateşkes imzalamaya yetkili kılınan Amiral Caltrophe ile görüşmelere başlamıştır. 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Anlaşması imzalanmıştır. İtilaf devletleri adına İngiltere bu anlaşmaya imza koymuştur.

Mondros Ateşkes Anlaşması'nın Maddeleri

Son derece ağır şartlar içeren Mondros Ateşkes Anlaşması ile Osmanlı Devleti'nin egemenlik hakları tamamen ortadan kaldırılıyor, Devlet; siyasi, askeri, hukuki ve ekonomik olarak tam anlamıyla İtilaf devletlerinin vesayeti altına giriyordu. Ordu terhis ediliyor, silah ve mühimmat başta olmak üzere bütün askerî malzeme teslim ediliyordu. Bütün ulaşım hatları, demir yolları, boğazlar, limanlar, posta ve telgraf haberleşme sistemi, yer altı ve yer üstü ekonomik kaynaklar İtilaf devletlerine teslim ediliyor, özellikle 7'nci madde hükümleri doğrultusunda ülkenin herhangi bir bölgesinin kolayca işgal edilebilmesinin yolu açılıyordu.

Ateşkes Anlaşması metninde yer alan hükümleri sıralamak gerekirse ağırlıklı olarak askerî hükümler yer alıyordu. Özetle:

1. Çanakkale ve İstanbul Boğazları açılacak ve buralardaki istihkamlar İtilaf devletleri tarafından işgal edilecektir.
2. Sınırların korunması ve iç güvenliğin sağlanması dışında, Osmanlı ordusu derhal terhis olunacak ve orduya ait taşıt, silah, araç ve gereç İtilaf devletlerine teslim edilecektir.
3. Donanma teslim olacak ve İtilaf devletlerinin gösterecekleri limanlar da göz altında bulundurulacaktır.
4. Toros tünelleri İtilaf devletlerince işgal olunacaktır.

5. Hükümet haberleşmesi dışında bütün telsiz, telgraf ve kabloların denetimi ile demir yollarının kontrolü İtilâf devletlerince yapılacaktı.
6. Doğudaki altı ilde (vilayet-i sitte) (Erzurum, Van, Elazığ, Diyarbakır, Sivas, Bitlis) bir karışıklık olursa, bu vilayetlerin her hangi bir kısmını İtilaf devletleri işgal hakkına sahip olacaklardı.
7. İtilaf devletleri kendi güvenliklerini tehdit edecek bir durumun ortaya çıkması hâlinde buralardaki stratejik noktaları işgal edebileceklerdi.

Nitekim Osmanlı heyeti, Mondros Ateşkes Anlaşması'nı imza ederken, Boğazlar hariç olmak üzere, Osmanlı topraklarının işgal edilmeyeceğine ve ateşkesin imza tarihindeki ileri hatlarımızın "mütareke hattı (yani ülke sınırı)" olarak kabul edileceğini ümit ediyordu. Diğer taraftan ateşkesi, iki ordu arasındaki çatışma ve düşmanlıklara son veren bir mukavele sayıyordu. Ateşkes anlaşmasını imzalayan Osmanlı heyetinin yorumlarına göre İstanbul, İzmir, Musul, İskenderun, Adana, Antep, Maraş ve Urfa'nın işgalleri asla düşünülemezdi. Batum, Kars, Ardahan'ın boşaltılabilmesi ise kayıt ve şarta bağlanmıştı. Osmanlı idarecilerindeki bu inanç ve kanaate rağmen, İtilaf devletleri, ateşkes anlaşmasını -özellikle yedinci madde- gerekçe göstererek 1 Kasım 1918'den itibaren Musul, İskenderun ile İstanbul ve Çanakkale Boğazları ve daha sonra Trakya ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerini işgal ettiler. 13 Kasım 1918'de müttefik donanması İstanbul önlerine demirledi.

Mondros Ateşkes Anlaşması'nın Uygulamaya Konulması

Mondros Ateşkes Anlaşması'nın 7'nci maddesi İtilaf devletlerine istedikleri bölgeleri işgal etme hakkını tanıyan hükümleri içinde barındırıyordu. Bu maddeye dayanarak işgalci devletler istedikleri stratejik noktaları ele geçirebileceklerdi. Ateşkes anlaşmasının Türkçe metninde olmamasına rağmen, İngilizce metninde doğudaki altı il için Ermeni vilayetleri diye bahsedilmesi ise son derece düşündürücü idi.

Mondros Ateşkes Anlaşması'nın imzalanmasının ardından, Osmanlı Devleti, ordu komutanlıklarını kaldırdığını, askeri terhis edeceğini, ordunun bütün silâh ve teçhizatını teslim edeceğini taahhüt etti. Elde sadece 50.000 kişilik bir jandarma kuvveti bırakılacaktı. Ateşkes anlaşmasının uygulamaya konulması için 31 Ekim 1918 tarihinde bütün ordu komutanlıkları ile vilayetlere yazılar yazıldı. Mustafa Kemal Paşa başta olmak üzere bir kısım komutanlar ateşkesin bu ağır hükümlerini uygulamak istemediler. Ateşkes anlaşmasına gösterilen tepkiler, ordu komutanlıklarının tamamen ortadan kaldırılmasına neden olduğu gibi onların merkeze İstanbul'a çağrılmasıyla sonuçlandı.

O dönemle ilgili yazılan eserlere bakıldığında İstanbul'da görünen manzara ise şöyledir: "...Çileli savaş yılları İstanbul'u yiyip bitirmiştir. Harbe giden ve harpten dönebilen İstanbullu, şehrinde, semtinde ve evinde ancak açlık, perişanlık, işsizlik ve bunların tesiri altında bütün o eski geleneklerinin çözüldüğünü görmüştür. Analar, babalar çökmüştür. Sandıklar, kilerler boşalmıştır. İnsanlar, hayatın sillesi altında tanınmayacak bir hâle gelmişlerdir. İşgal ise kocaman bir haysiyet yarası gibi bütün İstanbul'u gittikçe irinleşen pıhtılarıyla sarmaktadır. Dullar, harp sakatları, sokaklarda aç dolaşan terhis edilmiş askerler, hâlâ siperlerde lime lime elbiseleriyle dolaşan eski yedek subaylar, işsiz güçsüz ne yapacağını, nereye gönderileceğini bilemeyen subaylar, İstanbul sokaklarını tıklım tıklım doldurmuştur." Kısacası başkent bu sırada, terhis edilmiş askerler, yerinden yurdundan koparılmış göçmenlerle doludur. Üstüne üstlük Rusya'daki Bolşevik devrimin ardından İstanbul'a gelen on binlerce Rus mülteci ise başkentteki nüfus yoğunluğunu daha da artırmaktadır.

İstanbul'daki bu manzara, hemen hemen diğer şehirlerde de aynı şekilde kendini gösteriyordu. Bu sırada İngilizler; Musul, Urfa civarını, Fransızlar Adana, Antep, Maraş taraflarını, İtalyanlar Antalya-Isparta-Muğla taraflarını işgal ettiler. Boğazların kontrolü işgal güçlerinin eline geçerken, Yunanlar da İzmir'i işgal için gerekli hazırlıklara giriştiler. Ülkenin stratejik noktalarının yer yer işgal edilmesi, kimi bölgelerde halkın mukavemet için örgütlenmesine, işgalcilere karşı fiilî tepkiler göstermesine neden olmuştur. Ateşkes anlaşmasının imzalandığı dönemde (mütareke dönemi) zararlı faaliyetlerde bulunan cemiyetlere karşı mücadele etmek üzere kurulan millî cemiyetler de vardı. Bunlar Anadolu ve Trakya'da bağımsızlık için mücadeleyi örgütlemekte idiler. Bu

cemiyetlerin genel adı ise Müdafaa-ı Hukuk-u Milliye Cemiyeti (Millî Hakları Savunma Cemiyeti) idi. Müdafaa-ı Hukuk cemiyetleri, Türklerin millet olarak bağımsız bir devlet kurarak yaşama hakkını savunuyordu.

Bu cemiyetlerin tüm Anadolu'daki vilayet ve şehirlerde merkezleri de açılmıştır. Fevzi Çakmak, o dönemi anlatırken, "Eğer Mondros Mütarekesi'ni takip eden aylarda bir tayyareden Anadolu'ya bakarsanız, yer yer yanan ateşler görülecektir. Bunlar ışıldayan çoban ateşleridir. Bu ateşleri birleştirecek bir alev lazımdır. İşte onu Mustafa Kemal'in meşalesi temin etti." diye yorumlamaktadır. Fevzi Çakmak'ın dediği gibi millî cemiyetleri Sivas Kongresi sırasında Mustafa Kemal Paşa, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk-u Milliye Cemiyeti adı altında birleştirmiştir. Böylece Mustafa Kemal Paşa tarafından Türk milleti tek bir amaç için kenetlenmiş; millî, tam bağımsız bir Türk Devleti kurmak amacıyla birleşmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın Mütareke Karşısındaki Tutum ve Davranışları

Mustafa Kemal Paşa, İtilaf devletleri donanmalarına ait savaş gemilerinin 13 Kasım 1918'de İstanbul'a girdikleri gün İstanbul'a gelmiştir. Anadolu yakasından işgal donanması arasında Avrupa yakasına geçerken "Geldikleri gibi giderler!" diyerek bu durum karşısındaki tepkisini dile getirmiştir. Mustafa Kemal Paşa ateşkes anlaşmasını da şu sözleriyle yorumlamıştır: "Osmanlı Hükûmeti bu ateşkesle kendini kayıtsız şartsız düşmanlara teslim etmeye muvafakat etmiştir. Yalnız buna uymakla kalmamış, düşmanların memleketi istilası için onlara yardımı da vaat etmiştir. Bu ateşkes olduğu gibi uygulandığı takdirde, memleketin baştan sona kadar işgal ve istilaya maruz kalacağı şüphesizdir."

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'da bulunduğu süre içerisinde ülkenin siyasi yollardan kurtarılması amacıyla birtakım girişimlerde bulunmuştur. Dönemin önde gelen siyasileri ile görüşmüş; hatta bir ara kurulması düşünülen hükümette Harbiye Nazırı olabilmek için çaba göstermiştir. Fakat bu konuda bir netice elde edememiştir. Diğer taraftan Minber Gazetesi'ni çıkararak basın yoluyla faaliyetlerde bulunmuştur. Bu arada, yakın silah arkadaşları ile de Şişli'deki evinde sık sık bir araya gelerek ülkenin kurtuluşu için çareler aramıştır

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'da yaklaşık 6 ay kadar kalmıştır. Bu süre zarfında İstanbul'daki girişimleri pek sonuç vermeyince, o sırada teşkil edilmiş olan ordu müfettişlikleri için ismi geçmeye başlamıştır. Dönemin siyasi ve askerî makamları tarafından teşkili düşünülen ordu müfettişlikleri geniş askerî ve mülki yetkilerle donatılmıştı. Müfettişliklerin görevleri buldukları bölgelerde asayiş sağlamaya, Mondros Ateşkes Anlaşması hükümleri gereği silah, cephane vs. teçhizatı toplayıp merkeze göndermek, ortaya çıkan hükümet karşıtı hareketlere son vermek şeklinde belirlenmişti. Harbiye Nazırlığı tarafından teşkil edilen üç ordu müfettişliğinden, 9'uncu Ordu Kıtaları Müfettişliği Mustafa Kemal Paşa'ya verilmiştir. İstanbul'da askerî ve mülki yetkililerle görüşen Mustafa Kemal Paşa, hemen harekete geçmiş müfettişlik görev bölgesi hakkında gerekli bilgileri toplamıştır. Bu gelişmeler Anadolu'da gerçekleştirmeyi düşündüğü kurtuluş mücadelesi için önemli bir fırsat yaratmıştır.